

KRONIEK

belangrijk of onbelangrijk; men kan geestelijk noch technisch ooit wijzen op hoofdzaken en bijkomstigheden, gelijk in den regel bij een Westersch schilderij. En bijgevolg is er meestal ook geen concentratie van de aandacht, geen middelpunt van de spanning, geen versnelling van het tempo, geen climax in de stemming en geen compositorische afgeslotenheid van het vlak. Ieder beeld bestaat uit een reeks van beelden en al mag de samenstelling van het geheel volkomen harmonisch zijn, in gedachte kan men de voorstelling vrijwel steeds uitbreiden buiten de grenzen van het blad. Zij gelijkt een muziek, die begin noch einde kent, zoomin als het gamelanspel een einde of begin heeft.

Opmerking verdient, dat de kunstenaar ondanks zijn werkwijze bij tijden een sterk dramatische stemming weet te suggereeren, zooals het zware, haast dreigende „Begravenisstoet” (uit Batoean) op de tentoonstelling kon uitwijzen. Het dramatische, dat naar Westersche begrippen naar bepaalde climaxwerkingen voert — denkt aan Goya of Rembrandt, aan Beethoven of Wagner — werd hier bereikt door de gesmoord warme kleurstemming van het geheel en door de wijze, waarop het hypnotisch langzaam, moeizaam voortschuifelen van de compacte menigte door het dorp in beeld is gebracht. Nog vreemder en fijner van werking dan dit blad was inmiddels de schildering door I Reneh, „Nagâ door apen aangevallen”. Hierin vinden wij ook het merkwaardige vermogen van den

primitieven kunstenaar, zich met het dier te identificeeren, als het ware in de huid van het dier te kruipen en van het dier uit te voelen en te denken. De verbluffende wijze toch waarop de slingerbewegingen der opklauterende en neertuimelende apen op dit blad zijn vastgelegd, berust nog op iets meer dan op een gescherpte waarneming en een feilloos decoratief kunnen. In tegenstelling met het springlevende der voorstelling is de kleur een subtiel, zilverig, dralend grijs, waar gedempte bruin-violetten en zachte geelgroenen droomerig doorheen spelen.

De Balineesche kunst werd kennelijk door het Westen beïnvloed en zelfs door een Westersch kunstenaar — Walther Spiess — tot wedergeboorte gebracht, maar zij staat met dat al nog vrij ver van de gebruikelijke opvattingen in Europa af. Het sterkst worden wij bij tijden herinnerd aan Rousseau den Tollenaar, dat begenadigde kind, dat temidden van de schilderende volwassenen van zijn tijd evenwel een uniek verschijnsel kan heeten en meer of minder de uitzondering is, die den Europeeschen regel bevestigt. Want ook bij Rousseau een schijnbare zakelijkheid, die in wezen intens spiritueel blijkt; ook bij hem niet het optische zien van een afstand, maar de magische vereenzelviging met al wat hij uitbeeldt, het stuk voor stuk *gelooven* in dingen groot of klein, met de vrees en de liefde en de „naïveteit” van den animist.

Jos de Gruyter